

MARCO ANDREACCHIO: POT IDEILE SĂ FIE RELE?

Autor: Redacția Syntopic | 24 februarie 2024

Un articol scris de Marco Andreacchio pentru Voegelin View

Articol original: Can Ideas be Bad?

Traducere în limba română de Ciprian Ilău, student la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Ca modele de inteligibilitate, ideile revelează gândirea – sub forma întrebărilor sau a pragurilor către înțelegere, către deșteptare, către „lumină spirituală”. Din acest punct de vedere, toate ideile sunt bune. Dar nu este cu puțință ca ideile să fie și rele? Cum ar suna un discurs care să postuleze ideile ca fiind constitutiv rele?

Pe de-o parte, ideile rele ar da seama de posibilitatea răului. Existența lor ar implica faptul că a urmări o idee nu ajunge pentru a fi pe calea cea dreaptă. Această învățătură privitoare la libertate ne ajută să înțelegem în ce sens o idee poate fi rea: o idee este rea atunci când „decade” – aidoma unui înger – la statutul de tranchilizant mental (*mental closure*). Am putea apoi concepe o ierarhie a ideilor ce ar cuprinde o gradație a decăderii acestora întru uitare; sau o gradație a degenerării întrebărilor realmente deschise (întrebări deschise până la punctul infinitului pozitiv, sau perfecțiunii infinite a ființei) în răspunsuri deschise (răspunsuri deschise până la punctul infinitului negativ sau regres infinit ca înstrăinare progresivă din ființa perfectă). Mai mult, am putea concepe și idei ce sunt constitutiv rele, ba chiar demonice, în măsura în care fac imposibilă gândirea. Ideea ca model al gândirii și-ar găsi echivalentul sumbru în ideea ce reprezintă o formă de inconștientă, ori o formă de tranchilizant al minții. Un exemplu este ideea că nu există Dumnezeu. Această idee ne spune că viața este în mod fundamental ininteligibilă.

Un al doilea exemplu este ideea conform căreia nu ar exista niciun drum înapoi către Dumnezeu, sau ideea că Omul a căzut într-o lume totalmente privată de providența divină. Aceasta este o idee rea întrucât ne face să credem că noi inventăm sensul unei lumi altminteri lipsite de sens. Aceștia sunt zorii omului creator de mașini (*homo faber*) sau ai omului ce își preface pretinsa neînsemnătate în pretenția sensului – principala idee a modernității.

Acum că am admis că există o atare entitate precum o idee rea, ne confruntăm acum cu întrebarea privitoare la originea acesteia. De unde provin ideile rele? În termeni teologici tradiționali, ele provin dintr-o „trădare” primordială a gândirii ori minții, ca un model de inteligibilitate, ori a îngerului căzut întru uitare, care să deservească ca instrument al uitării ființei inteligibile și astfel și al desăvârșitului bine al ființei (ființa este bună în mod pur atunci când ne satisface pe deplin dorința de cunoaștere).

Imperiul ideilor rele ar fi atunci clădit pe o singură cărămidă, adoma cum Biserica, se spune, ar fi fost clădită pe o singură piatră (Sf. Petru¹) impusă de Cuvântul Viu, Cuvântul ce este în acord etern cu Dumnezeu în vreme ce pătrunde într-o lume altminteri prinsă în strânsoarea ideilor rele. Fundația imperiului ideilor rele va sta, atunci, de inamic al Bisericii – în sensul propriu ori original de „sobor de oameni aleși de Dumnezeu să se întoarcă la Dumnezeu”.

Dacă platonismul ne-a învățat că ideile sunt forme eterne de inteligibilitate ce comportă un tată luminos ori o Idee a tuturor ideilor, același platonism a fost ambiguu odată confruntat cu posibilitatea ideilor rele și, ca atare, a răului. Numai o revelație formală a Ideii tuturor ideilor ar putea asigura un ancoraj adecvat interogării ideilor rele fără a le și invita pe-această cale la a ne copleși ori a buimăci oamenii. Biblia a oferit un atare ancoraj, confirmând astfel buna întemeiere ori validitatea de bun-simț a intuițiilor platonice în fața răului. În vreme ce ideile sunt toate în mod originar bune, ele conțin posibilitatea unui obscurantism, unei căderi în întuneric, în sensul în care lumina intelectului – care este una cu propria-i formă – strălucește într-un întuneric ce în mod aparent îl cuprinde sau îl înconjoară. Ideile rele ar implica, atunci, o apropiere deziluzionată a „luminii minții”, sau o transpunere a Formei într-un curs caleidoscopic de compulsii sau de miraje tot atât de forțate, înrădăcinate în totală absență a reflecției – ceea ce înseamnă pierzanie totală. Expunerea publică a unui asemenea Iad amenință să fie nu doar potrivnică educației filosofice a oamenilor, ci și criminală din punct de vedere al ordinii politice. De aceea o dare de seamă și o expunere publice ale răului impun o autoritate ce să depășească regimul politic și să-i fie sursa cerească, transcendentă, de vitalitate și putere.

Biblia permitea oamenilor păgâni să ia în considerare posibilitatea Iadului și să privească astfel în întuneric fără a fi înghițiți de acesta. În acest mod, Biblia permite tuturor să ia parte la un tip de eroism, fără a socoti astfel că provocarea aceasta

filosofică – de-a interpreta și totodată de-a promova ordonarea celor josnice în lumina celor înalte sau ordonarea formelor de existență în lumina celor ce reflectă în mai mare măsura ființa inteligibilă – este „de unică folosință”.

Revelația biblică stă drept garant autoritar al dreptății. De aceea trebuie aceasta bine-primită de către toți cei ce se consideră platonicieni. Ajutorul pe care ni-l oferă Biblia nu este în niciun chip o alternativă a filosofiei, ci este o confirmare publică a dreptății, ba chiar a sanctității vieții filosofice.

Departate de-a fi redus la tăcere platonismul antic, creștinismul a decretat că mandatul platonician de-a judeca ori ordona ideile în funcție de esența acestora este legitim. Astăzi, tot așa cum înflorirea creștinismului a fost o binecuvântare pentru platonicienii autentici, și declinul creștinătății a întinat reputația platonismului într-atât încât, sub stăpânirea discursurilor anti-platonice și anti-biblice, omului i-a fost impusă identificarea răului dinspre probleme delimitate mecanic sau dinspre probleme ce se presupune că ar trebui atacate mai degrabă de mașini, incluzând aici oameni cu comportamente mecanice ori compulsive. Viața contemplativă specific platoniciană a lăsat loc în mod fățiș – și în conformitate cu o veche profeție a lui Giambattista Vico – barbariei reflecției: reflecție în elementul compulsiei, și, ca atare, un raționalism care, după cum Edmund Husserl începuse să intuiască, nu este nimic mai mult decât o imitație amăgitoare a rațiunii naturale.

Dacă, în loc să ținem seama și de temeiul invizibil al domeniului vizibil/lumii vizibile, circumscriem răul doar domeniului vizibilului, rațiunea naturală este redusă la tăcere de hoardele ce garantează pentru dogma cum că ușile inteligibilității cerești trebuiesc ținute închise cu orice costuri – „ca nu cumva să se arate lumina spre a nimicnici petrecerea diavolului,” răspunde copilul ce încă n-a învățat să se rușineze de a spune că regele gol este gol. Singurul rău pe care ni se mai permite să-l atacăm ori judecăm este acum unul finit, unul legat în mod indisolubil de un univers mecanicist ce nu poate îngădui libertatea ireductibilă a minții. De bună seamă, mintea trebuie limitată ca corpul să fie liber. Cu toate acestea, ce se întâmplă când îndemnul antic către pasiuni trupești cumpătate, întemeiat pe faptul de-a fi fără de cumpăt în gândire, este subminat în numele libertății? Ce se întâmplă când mintea este astfel diriguată încât să accepte comportamente nechibzuite? Ceea ce se întâmplă este, într-un cuvânt, anarhia – sau forma înrăutățită a tiraniei. Ceea ce se întâmplă este „barbaria reflecției”, sau instrumentalizarea reflecției întru a muți mintea, întru a alunga mintea, întru-a o scinda de trup și a azvârli astfel corpul în focul Iadului, dacă o atare arhaică imagine teologică mai este permisă.

Aceasta și nu numai sunt făcute posibile din cauza ideilor rele, nu numai de oamenii ce le slujesc în mod compulsiv, căci nu au de ales. În fața nebuniei unei societăți diriguite de idei rele, nu ar trebui, așadar, să aducem blamuri oamenilor, ci ideilor cărora aceștia

le slujesc. Cu toate acestea, blamul nu va face altceva decât să alimenteze ideile rele câtă vreme nu vom recunoaște transcendența ideilor sau câtă vreme nu vom judeca ideile rele din prisma unei reflecții deschise inteligibilității divine. Dar întocmai aceasta se semnifică în mod tradițional prin termenul de „rațiune naturală” – sau vocea lui Dumnezeu în natura umană, manifestă în pofida căderii lui Adam.

Câtă vreme vom continua să ne întrecem cu răul pe terenul istoriei, ca și cum problemele noastre ar fi pur istorice, trăi-vom numai cât să hrănim moartea, pentru a-l parafraza pe Hegel. Astfel, în mod inevitabil, vom alimenta ascensiunea unei beligeranțe tribale pe care progresul tehnologic o va extinde la nivel global. Iar toate acestea s-ar întâmpla în umbra ideile rele.

NOTE

1. Cf. Matei 16:13-20; „Iar Eu îți spun că tu ești Petru (*Pétros*, însemnând „piatră”) și pe această *piatră* îmi voi zidi Biserica” (subl. mea.) ↑

Imagine: „Old books” – Catherine M. Woods; Sursă: Wikimedia Commons